

ISLOM DINIDA OILA VA NIGOH TUSHUNCHASI.

Nafosat Ochildiyeva Bahrom qizi*Termiz davlat universiteti Filologiya fakulteti 1-kurs talabasi***ANNOTATSIYA**

Ushbu maqolada Islom dinida oila va nigohining o‘xshashlik va farqli jihatlari tadqiq etilgan. Nigoh, oila munosabatlari haqida zardushtiylik va islom dinidagi qarashlar, oilada er va xotinning o‘zaro huquqlari, burch va majburiyatlari hamda oilani mustahkamligi bo‘yicha ma‘lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: “Nigoh”, “Oila”, “Er-xotin”, “Zardushtiylik dini”, “Avesto”, “Islom dini”, “Qur‘oni Karim”, “Hadislar”, “Ayolning huquq-burchlari”, “Erkakning huquq-burchlari”.

KIRISH

Mamlakatimizda barcha axolining 97 foizi oilalarga birlashib yashaydi. Shu ma‘noda oila - inson o‘z baxti va saodati, orzu-havaslarini, maqsad-muddaolarini mushtarak qilgan, o‘zini inson sifatida idrok etib hayot nashidasini suradigan muqaddas makondir. Oila - ijtimoiy institutlarning eng qadimgisidir. Oila - jamiyatning ajralmas bo‘lagi. Biror bir xalq, millat yoki jamiyat yoki, u o‘zining rivojlanish tarixida va taraqqiyot istiqbolini belgilashda oila va uning atrofidagi muammolarni, qadriyatlarini inobatga olmagan bo‘lsa. Har qanday istiqbol oilaning manfaatlaridan ayro tasavvur qilinmaydi. Zero, har bir inson uchun oila - bu umrning boshlanishi, barcha narsalarning muqaddimasidir. Qolaversa, har bir inson o‘z baxti va saodatini eng avvalo oilasi bilan bog‘laydi, ya‘ni o‘z uyi, oilasida baxtli bo‘lgan insongina o‘zini to‘laqonli baxtiyor his etadi.

Nikohga va yaqin qarindoshlikka asoslangan axloqiy mas‘uliyat, o‘zaro hurmat, bir-birini tushunish va mehr-muhabbat umumiyliigi bilan bog‘langan kichik ijtimoiy guruh oila deb ataladi. Oila boshqa kichik guruhlardan o‘zining bir qator xususiyatlari bilan ajralib turadi. Ular quyidagilar: oilada shaxslararo munosabatlarning amalga oshadi. Oilaviy munosabatlarda tarbiyaviy, psixologik, jinsiy va boshqa vazifalarning amalga oshiriladi. Oiladagi ayrim munosabatlar ta‘sirida salbiy yoki ijobiy holatlar yuzaga kelishi mumkin. Adabiyotlar. Jamiyatdagi ota-ona va bola, er va xotin, qaynona-kelin kabi oila a‘zolarining o‘zaro munosabatlari bilan bog‘liq bo‘lgan muammolar aynan oila negizida yuzaga keladi. Oilaviy munosabatlar qadim zamonlardan boshlab donishmand va mutafakkirlari tomonidan o‘rganilgan bo‘lib, ularning asarlarida shaxs va shaxslararo munosabatlar, uning kamolotida yuzaga kelishi mumkin muammolari asosiy masalalar sifatida o‘rganilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD (LITERATURA I METOD/LITERATURE REVIEW)

Ushbu maqolani tayyorlashda sharqning buyuk allomalari Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Maxmud Qoshg'ariy, Kaykovus, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Muqimiy, Furqat, Zavqiy, Uvaysiy, Nodira, Fitrat, A. Avloniy kabi olim va yozuvchilar oila masalasiga to'xtalib o'taganlar. Ularning asarlarida oila va oilaviy munosabatlarga ham alohida e'tibor berilgan. Ularning asarlarida bayon etilgan nazariy qoidalar va uslubiy tavsiyalarga tayanildi.

MUHOKAMA (OBSUJDENIE/DISCUSSION)

Olimlarning barchasi shaxs tarbiyasi va kamolotida oilaviy tarbiyaning rolini hamda oiladagi rollar taqsimoti haqida fikrlar berilgan bo'lib, ayniqsa, shaxsning aqliy va axloqiy kamolotida oilaning o'rni, ota-ona va yaqin kishilarning yo'naltiruvchi va tarbiyalovchi vazifalariga alohida e'tibor berganlar. Olimlar faqat oiladagina rivojlanishi mumkin bo'lgan sifatlar — halollik, poklik, mardlik, mehr-oqibatlilik, rostgo'ylik kabi qator fazilatlar dastlab ota-onadan bolaga o'tishi va ularning jamiyat taraqqiyotiga ta'sirini o'z falsafiy-axloqiy, sotsiologik va pedagogik-psixologik qarashlarida ifodalab berganlar. Tahlil va natijalar. Oila va oilaviy munosabatlar haqidagi qarashlar nafaqat mutafakkirlarining asarlarida, balki diniy manbalarda ham yoritib berilgan. Xususan, Zardushtiylikning qadimiy kitobi — «Avesto»da oila muqaddas dargoh, oila barqaror va farovonligida er va xotinning mas'uliyati teng ekanligi to'g'risidagi fikrlar berilgan bo'lib, oilada ota yetakchi bo'lgani ma'qul deb hisoblangan. Shuningdek, unda oila va oilaviy munosabatlarda hamma rioya etishi lozim bo'lgan qoidalar berilgan bo'lib, unda er-xotinni o'zaro sodiq, bir-biriga g'amxo'r va mehribon bo'lislari kerakligi va ayolning haq-huquqini himoya qilish kerakligi ko'rsatib o'tilgan. Zardushtiylik davridanoq oilaga katta e'tibor berilgan bo'lib, bu esa o'z navbatida oilaning jamiyatda tutgan mavqeyini mustahkamlash uchun qadimgi davridayoq zamin yaratilgan. Zardushtiylik dinida nikoh munosabatlariga mas'uliyat bilan yondashilgan bo'lib, nikoh yoshiga yetgan yigit va qizlar oila qurishni uzrli sababsiz ortga sursa jamiyat tomonidan jiddiy jazolangan. Zardushtiylikda ko'pxotinlik qat'iy man etilgan. Oiladagi xiyonat ham o'sha paytdagi eng og'ir gunohlardan sanalgan. Shuningdek, «Avesto»da oilada er va xotinning vazifalari belgilab berilgan. Erkak kishi asosan oilaning ta'minoti bilan shug'ullangan bo'lsa, ayollar uy ishlari va farzandlar tarbiyasi bilan band bo'lgan. Er kishining molini asrash hamda behuda sovrilmasligi uchun ham ayol kishi javobgar bo'lan. Muqaddas islom dinimizning asosiy manbalari hisoblangan Qur'oni Karim va hadislarda oila va er-xotin munosabatlarining barcha tomonlari to'g'risida juda qimmatli ma'lumotlar yoritilgan. Islomda yangi oilaning vujudga kelishiga ham alohida e'tibor berilgan. Xususan, Qur'oni Karimda barcha jonzoqlarning juft qilib yaratilgani hamda juftliklar o'rtasida o'zaro mehr va muhabbat paydo

qilingani haqida qimmatli fikrlar bayon etilgan. Nikohga kirishishda o‘ziga xos qoidalarga amal qilingan bo‘lib, ular quyidagilar:

1. Nikohlanuvchilarning o‘zaro roziligi, bunda yigit va qizning o‘zaro nikohga roziligi talab etilgan.

2. Nikoh yoshiga to‘lish, yigit va qizning balog‘atga yetishi.

3. Nikohni guvohlar ishtirokida tuzish. Guvohlarning eng kamida ikki kishi bo‘lishi belgilangan.

4. Kelin uchun qalin va mahr to‘lash. Mahrning eng kam miqdori belgilab qo‘yilgan bo‘lib, bu kelinning haqqi hisoblangan.

5. Diniy e‘tiqod birligi.

6. Nikohlanuvchilar yaqin qarindosh bo‘lmasligi.

7. Tabaqa bo‘yicha tenglik

8. Nikohlanuvchilarning ruhiy jihatdan sog‘lom bo‘lishi. Yuqoridagi shartlarga rioya qilinib tuzilgan nikoh haqiqiy hisoblangan. Tomonlar esa tegishli huquq-majburiyatlar bilan ta‘minlagan. Qur‘oni Karimda oilada er va xotinningo‘ni va mavqeyi belgilab berilgan. Unga ko‘ra, er oilaning barcha moddiy va ma‘naviy tomonlariga javobgar bo‘lib, unga mas‘uliyatli bo‘lish talab etilgan. Erkak kishi og‘ir-bosiq, ro‘zg‘or tebratishda tadbirkor bo‘lishi talab etilgan. Xotindan esa dinu diyonatli, erning uyini, ro‘zg‘orini obod qiladigan va umr yo‘ldoshiga sadoqatli bo‘lish talab etilgan. Shu o‘rinda shariat hukmida er va xotinning quyidagi haq-huquqlari belgilab qo‘yilgan: Er va xotinning o‘zaro yaxshilik ila yashamoqlari. Er va xotin bir umrga birgalikda yashashni maqsad qilgan ekan ular bir-birlariga faqat yaxshilikni ravo ko‘rib, qo‘llaridan kelgancha muruvvatli bo‘lib yashashlari ikkovlarining orasidagi eng asosiy haqlaridan biridir. 2. Er-xotinlik hayoti halol bo‘lishi talab etiladi. Bunda har ikki taraf ham bir-biridan lazzat hamda orom topishi zarur. Bu huquq oilaviy munosabatlardagi asosiy ehtiyojlardan bo‘lib, uningtag zamirida oilaning kelajakdagi mustahkamligi masalasi yotadi. 3. Quda-andalik munosabatlarida hurmatning joriy qilinganligi. Bunda kuyov tomon ham, kelin tomon ham bir-birlarini o‘zaro hurmat qilishlari talab etiladi. 4. Er-xotin bir-birlariga merosxo‘r bo‘ladilar. 5. Agar oilada farzand tug‘ilsa, nasabi ikkovlaridan bo‘ladi. 6. Er-xotin o‘zaro sirlarini fosh qilmaslik. 7. Har ikkalasi ham bir-birlarining ota-onalarga yaxshilik hamda qarindoshlarga silai rahm qilish, ularning holidan xabar olish. Islomda er-xotin o‘rtasidagi munosabatning uzoq muddatli bo‘lishini ta‘minlash uchun o‘ziga xos tartib va qoidalar tizimi joriy qilingan bo‘lib, bunda oilaviy hayotda er va xotinning har biriga o‘ziga xos burch va vazifalar yuklangan. Oilada er va xotinningo‘zaro bir-biriga nisbatan haq-huquqlari, mas‘uliyat va majburiyatlari ham belgilab berilgan. Bu haqda Qur‘onning bir qator suralarida oyatlar keltiriladi: “Erkaklar xotinlar ustidan (oilaboshlig‘i sifatida doimiy) qoim turuvchilardir. Sababi – Alloh ularning ayrimlari

(erkaklar)ni ayrimlari (ayollar)dan (ba’zi xususiyatlarda) ortiq qilgani va (erkaklar o‘z oilasiga) o‘z mol-mulklaridan sarf qilib turishlaridir” (Niso surasi, 34-oyat) [4:390]; “Va yaxshilik ila ularning burchlari muqobilida haqlari ham bordir” (Baqara surasi, 228 -oyat) [3:398]. Agar er va xotin islom axkomlariga amal qilib yashasa, o‘zaro burch va mas’uliyatini his qilsa, bunday oila baxt va saodat qasriga aylanadi. Xotinning er zimmasidagi haqqi erning o‘ziga ham, moliga ham tegishlidir. Xotinning eri zimmasida mahr va nafaqa singari shaxsiy va moliyaviy haqlari bor.

XULOSA (ZAKLYuChENIE/CONCLUSION)

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, diniy manbalarda oilaning naqadar muqaddas ekanligi, erkak va ayolning oiladagi burchi va majburiyatlari, ota-onaning bola oldidagi vazifalari hamda farzandning ota-onasi oldidagi burchlari, er-xotinning o‘zaro hurmat va ehtiromi muqaddas qadriyatlar sifatida qaralgan. Bu g‘oyalarning nikoh yoshidagi yigit va qizlarga singdirilishi oilalarning mustahkamligi hamda ofiyati uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Abdurauf Fitrat. Oila yoki oila boshqarish tartiblari. –T.: Ma’naviyat, 2000.
2. Qur’oni Karim ma’nolarining tarjima va tafsiri. –T.: Toshkent Islom universiteti, 2004.
3. Burxonuddin Marg‘inoniy. Hidoya, I-jild, Nikoh kitobi: –T.: Adolat, 2002.
4. Islom odoblari ensiklopediyasi. –T.: Hilol-Nashr, 2019.
5. <https://hidoyat.uz/49437>
6. G‘. Shoumarov va boshqalar. Oila psixologiyasi T; Sharq-